

NAFARROAKO EUSKAL OIKONIMIAZ

Patxi Salaberri

(Nafarroako Unibertsitate Publikoa)

0. Sarrera

Orain urte batzuk argitara emandako lan interesgarri batean honela zioen R. L. Trask euskalariak (1997: 349):

It is an astounding fact that no one has ever undertaken a systematic study of house names. Consequently, we know next to nothing about the principles of house naming, or even whether any principles exist.

Ikertzaile honek, gure iritzian, ditugun hutsune eta gabeziak sobera handitzen ditu etxe izendatzeaz ia deus ez dakigula dioenean, baina egia da lan sistematikorik ez dela egin, nahiz hango eta hemengo etxeen izenez hamaika artikulua argitaratu diren. Orain aurkezten dugun honetan ez dugu arrunteko lana egin gogo, hots, ez dugu Euskal Herri osoa ikusiko, ez eta oikonimiak dituen arazo guziak aztertuko, baina horietako garrantzizkoenak aipatu nahi genituzke, bereziki Nafarroa hartzen dugula mintzagai. Zernahi dela, bestetako datuak ere ematen ditugu, ezagutzen ditugun neurrian; adibidez, eta etxe berrien izendabideaz ari garenean, Iparraldeko oikonimo franko aipatzen ditugu. Hauek dira gure ustean arazo edo puntu behinene-tako batzuk, euskal etxe izendegian.

1. Oikonimoen muga, Nafarroan

Aurren-aurrena garbi adierazi behar da Nafarroan, historian zehar euskaraz mintzatu den alderdiko herri batzuetan etxe izenek ez dutela inoiz berezko izenik izan, al-dika salbuespenen bat aurkituagatik ere.¹ Gai honek azterketa sakonagoa merezi du, baina ditugun datuekin erran dezakegu, euskararen mugaz den bezainbatez, handi-handika marra bat egin daitekeela Lana eta Lizarratik Iguzkitzan eta Artaxoan barna Tafallaraino, eta hemendik Zarrakastelu eta Irunberriraino. Herri honetatik goiti egin behar da, Nabaskoze eta Burgi aldera (gai honetaz ikus Jimeno Jurío 1997: 61). Hemen, jakina, zehaztu beharko da ibar eta are herri bakoitzean zer gertatzen zen.

¹ Hau garbi ikusi zuen Etxegaraik 1926rako (87. orr.), baina etxeek izena zuten alderdia, Nafarroan, arrunt murriztu zuen («Baztan, Bertizarana, Doneztebe, Bortzerrieta eta Araitz»), nahiz Anue, Ultzama, Imotz, eta Larraunen zenbait etxek, gutxiak, izena bazutela gaineratu. Aitzinago (89-90. orr.) gehiago zabaltzen du eremu hau, Arakil eta «Iruña-inguru»-ak ere hartuz.

Estellerriko Lana eta Allin ibarretan ez dugu uste etxeek izena bazuten; guk behintzat ez dugu alerik kausitu dokumentazioan. Gauza bera erran dezakegu hauen azpian dauden beste ibarrez, Iguzkitzaz eta Iguzkitza Doneztezbez alegia. Ameskoan, berriz, tarteka oikonimoren bat azaltzen zaigu.

Tafallerrian etxe izenak arruntak ziren Olkotzen, baina ez, oker ez bagaude, Orbaibarren. Haran honetan badirudi etxeak izendatzeko euskarazko ohiko bidea ez zela usaiakoa, herriren batean izenak agertu arren. Artaxoan eta Uxuen, berriz (ikus Salaberri 1994: 81-82 eta Jimeno Jurío & Salaberri 1999) etxeek ez zuten, salbuespenak salbuespen, berezko izenik, eta gauza bera erran daiteke Oibar haranaz. Gauzak desberdinak dira, ordea, Ibargoitin, Urraulbeitin eta handik goragoko ibarretan.

“Berezko izen”-tzat zer ulertzen dugun ere zehaztu behar genuke. Gure irudiz berezko izena da tradizioz erabili izan dena, etxeak berezko duena, maiz deitura ere bihurtu dena, iraunkorra, nahiz ez suntsiezina (ikus Caro Baroja [1974: 69]). Izan ere, badakigu etxe izenak nagusia aldatzearekin alda daitezkeela, eta lehen ere hala gertatzen zela. Ikus, gai honetaz, 10. puntua. Nolanahi ere, hor jarraikitasun bat ikusten da, belaunalditik belaunaldirako iraute bat, Artaxoan eta Uxuen erraterako ikusten ez dena. Hemen etxeek izena badute zenbaitetan (*Casa la Martina*, adibidez, Uxuen), baina ez da tradiziokoa, berria da, aurreko mendean berean bizitu den norbaitena, oraingo jendearen gurasoena edo aitona-amonena.

Etxeek berezko izenik ez duten herriak eta badutenak, bestalde, ez dira egitura-aren, arkitekturaren aldetik berdin-berdinak, eta hau gure irudiko azpimarratzekoa da (ikus Salaberri 1994: 81-82). Artaxoa eta Uxue, konparaziorako, defentsa herriak dira (lehenak harresiak ditu eta bigarrenak gaztelua) gainetan eta aldapan kokatuak, eta etxeek ez dute beregaintasunik, honela mintza bagaitezke, alegia, elkar-gainka eraikiak daude, anitzetan pareta edo murre bakarrak bi etxerendako balio duela. Hau dudarik gabe asko ñabartu behar litzateke, pixka bat barrualderago Orbaibarren —Puiun adibidez— eta Oibar haranean —Lergan eta— gauzak ez baitira zeharo guk erran bezala. Pentsa liteke, orobat eta agian, badela defentsa eredia, Erriberatik hurbilen dauden herriena, Galipentzu, Uxue edo Artaxoaren modukoa, eta trantsizio edo iragate eredia, Oibar haraneko eta Orbaibarko herriena. Estellerria ez dugu ongi ezagutzen eta ezin mintza gaitzke behar bezalako zehaztasunarekin, baina iruditsuko zerbait egon liteke hor.

2. Oikonimoen euskarazko eta erdarazko ebakera desberdinak

Hasteko garbi utzi beharra da euskal etxeen izenak ez ditugula berdin ebakitzen euskaraz mintzatzen garenean eta erdaraz mintzatzen garenean. Jose Migel Barandiaran zenak, Aurizperri herria aztertzen ari zelarik, honela zioen (1973: 256):

Los actuales moradores hablan indistintamente el vascuence y el castellano, y así como, al hablar en vascuence, llaman Aurizpeñi a su pueblo, y Espinal cuando hablan en castellano, así también denominan las casas con distintos nombres, según se hable en una u otra lengua.

Alderik nabarmenena azentuari dagokiona da, eta azentuarekin batera bokalen ahoskera ere desberdina izan daiteke, hau da, erdaraz bokal osoa denean euskaraz

soinu ez-silabagilea izan daiteke (*Agerreberéa / Agerrebérja*, Lekaroz; *Agérrja / Agérre*, Luzaide; *Irigoinià / Irigoienéa*, Ituren), goiko bokal itxiak *a* itxi dezake (*Etxetxíkíe / Cása Etxetxíkía*, Mezkiritz) eta diptongoa modu batera ebaki daiteke euskaraz eta beste batera erdaraz (*Amallájnja / (Casa) Amalláyu, Mikelájnja / (Casa) Mikeláyu*, Luzaide). Txistukarien tratamendua ere aldatzen da hizkuntzaren arabera (*Apéxenià / Apezenéa*, Doneztebe; *Aputsunékõa / Apésui*, Mezkiritz; *Bartzelóna, Bartzalóna / (Casa) Barcelóna, Xapitelénja / Txapitél*, Luzaide). Zenbait aldiz ozen ondoko herskarietan alde dago hizkuntza batetik bestera (*Andonékõa / Antoréna*, Mezkiritz). Inoiz edo behin euskaraz herskari sabaikaria dugu, eta erdaraz bustigabea (*Arttégie / Cása Artégia*, Mezkiritz). Artetan euskaraz aldaera lexikal bat ibiltzen da eta erdaraz beste bat (*Igúzkialdíà / Eguzkialdéa*, Oitz). Azkenik, euskaraz erdaraz izan ohi ez duten atzizkia —atzizkiak batzuetan— izaten dute oikonimoek (*Andrésena / Cása Andrés*, Mezkiritz; *Màisterrána / Maisterra*, Espartza Zaraitzu; *Migélkenèkuà / Migèlkonéa, Sántxukuà, Sántxuà, Sántxonà / Sántxo*, Zubieta)... etab.

3. Oikonimoetan azaltzen zaizkigun atzizkiak eta atzizkiaireak

Euskal oikonimoak aztertutik, beraien sorreran osagai desberdin franko izan ditzakegula dakusagu: batzuetan \emptyset (osagairik eza, alegia) edo *-(e)a*, beste batzuetan *-ko*, maiz *-ena* edo honen aldaeraren bat, zenbait aldiz bi atzizki batera... etab. Ikus dezagun hau polikiago.

3.1. \emptyset nahiz *-(e)a*

Zenbaitetan etxea dagoen tokia, etxetik hurbil dagoen zerbaite edo orientazioa hartzen da erreferentziatzat, eta ez da *-ko* leku genitiboan agertzen, artikulua edo leku kasuetan azaltzen den *-e*- loturazkoa eta artikulua (leku kasuetan ez da erabat segurua artikulua den, baina badirudi hala dela) baizik; batzuetan artikulurik gabe ere opatzen dugu: *Aldatsea* (Luzaide; “ez dago biziki aldapan”), *Argainea* (Donostiri), *Argañea* (Arizkun), *Bidartea* (Luzaide), *Bidondoa* (Irisarri, Luzaide), *Bixkarrea* (Luzaide, Zugarramurdi; bixkar banatan daude etxeok. Nolanahi ere, bigarren herrikoa *Vizcarrea* zen 1726an, ez *Vixcarrea*), *Muñoa* (Leitza; muino batean da), *Talaia* (Igantzi), *Ugaldea* (Aurtitz, Erratzu, Ituren; hondar herrikoa erreka eta ibaieraldamenean dago, Iñigo 1996: 545).

Maiz etxearen zertarakoa, oikonimoa sortu zenekoa, hartzen da izenaren sorburutzat: *Ardandegia* (Luzaide), *Benta* (Amaiur, Aniz, Leitza, Mezkiritz...), *Borda* (Gamue), *Dolarea* (Arizkun, Ituren, Zugarramurdi), *Errota* (Errazkin, Etxalar, Igantzi, Lakuntza...), *Labea* (Igantzi), *Lastategia* (Lesaka), *Ola* (Ezkurra), *Ollotegia* (Lesaka), *Ospitalea* (Amaiur, Hospital 1726an), *Ostatua* (Amaiur, Arizkun, Arruazu, Berroeta, Elgorriaga, Ituren, Lekaroz, Zubieta...), *Telleria* (Etxalar, Leitza, Lesaka)... Beste batzuetan etxearen nolakoa, garai batekoa maiz, hartzen da abiapuntutzat: *Borde-rrera* (Ondarroa, Arnegi), *Dorrea* (Irisarri), *Dorretoa* (Etxaleku), *Etxola* (Irisarri, Ituren), *Gaztelua* (Elbete, Etxalar), *Jauregia* (Aniz, Gamue, Lesaka, Luzaide...), *Kaxeta* (Sunbilla).

Zenbait aldiz oikonimoaren oinarrian izengoitia dagoke: (Etxalar), *Inbidia* (Donostiri), *Juangoxo* (Pasai Donibane, 1680), *Malabasta* (Zugarramurdi), *Marigozo*

(Pasai Donibane, 1777)... Tarteka pertsona izena aurkitzen dugu erroan: *Isabelea* (edo *Isabelkoa*, Zubieta), *Obekoa* (Zubieta), *Otxanda* (Sara), *Pellokotea* (Donostiri), *Perutea* (Elgorriaga)... Batzuetan deitura dukegu menturaz oikonimoaren jatorrian: *Baigorria* (Zubieta), *Garatea* (Uterga), *Ualdea* (Zubieta; ikus Iñigok dioena, 1996: 579), edo izen-deiturak: *Juandanburu* (Pasai Donibane, *Juan de Muru* 1650ean), *Martimona* (Pasai San Pedro, *Martin Bona* 1704an). Inoizka baserritik hurbil dagoen ermitak eman dio izena etxeari: *Málenekò ermíttá* (ermita) / *Málené* (baserria), *Sàn Ántòngo ermíttá* (ermita) / *Sàn Ántòn* (baserria) Goizuetan; Sunbillan egun *Santibúrtzio* deitzen den etxearen ondoan lehen izen bereko ermita zegoen.

Zenbaitetan *-ea* bukaera analogiaz agertzen da, berez horrelakorik agertu behar ez lukeen oikonimoetan: *Alabatea* (< *Alabatoa*, Zubieta), *Eskiñea* (Ituren), *Índja* (Aniz, *Inda* 1727an; Berroeta, *Indacoa* data berean), *Irrípià* (Ituren; *Ripa* 1797an); *Máixtamàttià* (*Mariestebanbaita* arautua, Ituren), *Tolátià* (Elgorriaga, *Tolarettea* 1787an), *Zubietea* (Erratzu, 1726, *Zubieta* egun), *Zubitià* (*Zubietea* 1698az geroztik, *Zubieta*).

Han-hemenka hiri edo herrialde izenak aurkitzen ditugu, noizbaiteko jabea bertan egon (eta aberastu) zelako edo hiri, toki famatua, arrazoi batengatik edo besterengatik, delako. Guk aurkitu adibideek ez dute genitibo hondarkirik eramaten: *Arjel*, *Arjel-aundi* (Altza, Intzagarai, 1926: 129), *Argentina* (Beintza, Hendaia), *Azpeitia* (Irisarri), *Babilonia* (Arrasate, Atallu, Usurbil; Etxegarai, 1926: 118), *Bartzelona* (Luzaide), *Bordelea* (Luzaide), *California* (Bidarra, Donibane Garazi, Uharte Garazi edo Lasa, Urepele), *Colorado* (Arrangoitze), *Gernika* (Irisarri), *Granada* (Luzaide, Sara), *Irlanda* (Sara), *Londres* (Altza, Intzagarai 1926: 129; Usurbil, Etxegarai 1926: 118), *Nevada* (Uharte Garazi edo Lasa), *Paris* (Usurbil, Etxegarai 1926: 118), *Parisea* (Luzaide), *Sebastopol* (Alegia, Arrasate, Donostia, Tolosa, Zokoa...; *Sagastipol* ebakia egun, Etxegaraik [1926: 118] dioenez); *Toloxa* (Luzaide), *Troia* (Usurbil, Etxegarai 1926: 118), *Tunizea* (Ituren, Iñigo 1996: 545).

3.2. *-ko* leku genitiboa

Euskal etxe izenak sortzeko ibiltzen diren atzizkien artean aski —ez erabat— mendebaldekotzat (pertsona izen bati edo lanbide izen bati itsatsirik azaltzen deanean, ez bestela) jo daitekeen *-ko* leku genitiboaren hondarkiaren bidezko modua dugu. Itxuraz singularreko forma bada ere, ez da, oinarriari itsasteko orduan, tarteko bokal epentetikorik sartzen, hau da, leku izen berezietan aurkitu ohi dugun jokoera bera aurkitzen dugu hemen (*Oskotz* / *Oskozkoa*, *Zarautz* / *Zarauzkoa*). Gainera, zenbaitetan behintzat, *-go* bihurtzen da ozen ondoan, *Irurtzun* + *-ko* > *Irurtzuno*-n bezala. Hortaz, mugagabeko hondarkitzat har dezakegu.

Oinarrian lanbide izenak ditugu, jende izenak eta bestelakoak. Erran bezala, gehienbat mendebaldekotzat (lanbide eta jende izenei eratxikitzen zaienean) jo behar da bide hau (*Baltasarkoa*, *Azpeitia*, *Errotakoa*, *Bergara*, *Letraukoa*, *Lekeitio*, *Paskualgoa*, *Abadiño*... Euskaltzaindia 1987: 59), baina Nafarroako alderdi zabal batean ere agertzen da, Zubietatik Gipuzkoa aldera; Andrés Iñigok (1996) atzizki horretaz horniturik dauden Zubietako oikonimo multxo bat biltzen du, honako hauek besteak beste: *Anteskoa* (*Antes* antroponimoan oinarritua dago. XVII. mendean *Antesena* moduan ere ageri da), *Arrosakoa* (*Arrosa* edo *Arrosarena* bezala ere

azaltzen da dokumentazioan), *Gabrielkoa*, *Gartziakoa* (Doneztebe eta Elgorriagako *Gartziabaita* eta *Gartzianea*-ren kide dugu hau). Beste askotan irudi du *-ko* atzizkia eskuarki izan ohi duen adierarekin, bere jatorrizko erranahiarekin adosago dagoela, hots, lekua adierazten du: *Garaikoa* (Beruete), *Iturrikoa* (*Iturricoa*, Izkue, 1726-27an), *Landakoa* (Gartzain, 1727), *Zokokoa* (Eritzebeiti)...

3.3. Genitiboa gehi leku genitiboa

Etxarri Aranatzen eta Lakuntzan ohikoak dira honelako oikonimoak: *Anttoonekoa*, *Auntxillenekoa*, *Ezkurranekoa*, *Fantxonekoa*, *Maestrunekoa*, *Pellonekoa*, *Txilibistonekoa* (Etxarri), *Alonsonekoa* (*Alõnsonekwê*), *Andotxanekoa* (*Andõttxanekwê*), *Zaldunenekoa* (*Zaldünenekwê*) (Lakuntza).

3.4. Bukaera bat baino gehiago

3.4.1. *Bukaeran bi aukera edo gehiago aurkezten dituztenak*

Zenbait aldiz Iruñerrian-eta genitiboaren hondarkia aurkitzen dugu, bakar-bakarrik askotan, eta leku genitiboaren morfemaz lagundurik beste askotan, etxe izen berean. Honelakoetan zaharrena genitibo hutsa izan ohi da; genitibo (laburtua maiz) gehi leku genitiboa duen aldaera beranduagokoa da.

Bestalde, *Ø* edo *-(e)a*, *-koa* (ez izen bereziekin, bai, ordea, lanbide izenekin), *-rena* eta *-(re)nekoa* elkarrekin txandakatzen edireten ditugu batzuetan (komunzki ez denak aldi berean). Zenbaitetan, Mezkititzen erraterako, erdarazko aldaerak eskas du euskarazkoak daraman leku genitiboaren hondarkia, baina hura hala ere genitiboarenaz horniturik agertzen zaigu, gehienetan, ez beti. Beraz, bukaeraren nolakoa, lan honen hasieran erran dugun bezala, hizkuntza kontua ere bada hein handi batez: *Aierra*, *Aierrarena*, *Aierrarenekoa* (Añezkar), *Andonékõa* (Mezkititz; *Antoréna* erdaraz), *Büruzuriñékõa* (Mezkititz, *Casa Buruzuri* erdaraz), *Kantonekoa* edo *Kantorena* (kanton edo kantoi batean zegoelako, antza, Berriobeiti), *Mururena*, *Murunekoa* (Elkarte), *Tomasenekoa* edo *Tomasenea*, *Txurikonekoa* edo *Txurienea* (*Tomàsenkwé* edo *Tomàsenjé*, *Txurikonekwé* edo *Txurienjé* Lakuntza), etab.

3.4.2. *-a* vs. *leku genitiboa*

Beste aukera bat *-a* eta *-koa* txandakatzea da: *Apeztegia* (Saragueta, 1623) / *Apeztegiakoa* (ib., 1614), *Etxeberria* (orain) / *Etxeberrikoa* (dok.) (Elkarte).

3.5. *-aga*

Toponimian milaka aldiz kausitzen dugu atzizki hau, baina oikonimian, *-eta* bezala, bakanetan baizik ez da agertzen. Dokumentazioan *Buztinaga* dugu Erratzun 1726an, *Laurnaga* eta *Legarraga* Iruritan hurrengo urtean, *Odoloaga* Oronozen 1726-27an. Bizirik dauden etxe izenen artean Azkarateko *Gorostiaga*, Oskozko *Eliçaga* (*Eliçaga* 1619an, Ih.p., 4) eta Sunbillako *Ondartzeaga* (*Ondarzagaga* 1726an) aipa daitezke.

3.6. *-baita*

Nafarroako alderdi batean eta Iparraldeko zenbait lekutan *-baita* atzizkia aurkitu ohi dugu oikonimo batzuetan. Hau agian toponimian azaltzen den erlatiboaren kide dateke (cf. *Aritzabaita*, *Elorriabaita* = *Aritzaden(e)a*, *Elorriaden(e)a* leku izendegian), edo bizidunen deklinabideko *baitan*, *baitatik*, *baitako*... eta bestetan opatzen dugun *-baita* bera, baina ez da segurua. Vinsonen arabera (1909: 350) “Les terminaisons *enea* et sur la côte *baita* sont des locatifs sans le *n* final et correspondent exactement au ‘chez’ de certaines régions de la France: *Dantcharienea* et *Dagieubaita* doivent donc se traduire ‘chez les Dantchari’ et ‘chez Dagieu’”.

Atzikiaren hedaduraz kestione, Iñigok dioenez (1996: 428-29, 2000: 144) Bortzerrietan ageri da, Arantzan, Beran, Igantzin eta Lesakan, baina ez Etxalarren. Beran, Obiek (1989) ondoko hauek biltzen ditu, besteak beste: *Agerrabaita* (*Aguerrebaita* 1726an), *Arbelaitzbaita*, *Arotxabaita*, *Arrosabaita* (berdin 1726an), *Bonbabaita* (*Bombabaita* 1726an), *Donsimonbaita* (berdin 1726an), *Indianobaita* (berdin 1726an), *Lazarobaita*, *Leonbaita*, *Leonperikobaita*, *Pablobaita* (berdin 1726an), *Plazidobaita*, *Sastrebaitako borda* (*Sastrebaita* 1726an), *Txuriobaita*, *Zarpalbaita*, *Zipiribaita* (*Zipiripaita* 1726an). Ikusten den gisan, gehienak antroponimo bati edo lanbide izen bati itsatsirik ageri dira. Lesakan, besteak beste, *Alzatebaita*, *Anbrosiobaita*, *Antxobaita*, *Arrosabaita*, *Baltasarbaita*, *Bezinobaita*, *Elenabaita*, *Gillemontobaita*, *Junbobaita*, *Morronbaita* eta *Sasikobaita* agertzen dira; kasu guztietan ebakera *-batta* da. Dokumentazioan ere ugariak dira *-baita*-dunak (ikus Ariztegi 1999). Igantzin, egun, bakarrik *Belarabaita* (*Belárbatta*) eta *Simonbaita* (*Simónbatta*) oikonimoetan kausitzen dugu; Etxalarren, berriz, Apezetxeak (1985) ez du alerik biltzen, ez dokumentazioan eta ez orain bizirik dauden oikonimoetan ere. Sunbillan orain *Anbrosabaita*, *Arterobaita*, *Erreflabaita*, *Eskribaita*, *Gartzibaita*, *Gillenbaita*, *Indinabaita*, *Martulapaita*, *Ordabaita*, *Oringlabaita*, *Pepabaita*, *Petrilapaita*, *Tresabaita*, *Txaladabaita*, *Txinepaita*, *Txipitabaita*, *Txuripaita* eta *Xinorbaita* erabiltzen dira; ebakera *-batta*, *-patta* ohi da.

Iñigok (1996: 429) XVIII-XIX. mendeetako *Amekabaita*, *Donjuanbaita*, *Eskriobaita*, *Gartziabaita*, *Gillenibaita*, *Juanbaita*, *Mariandibaita*, *Pablobaita*, *Sanjuanbaita* eta *Txaladabaita* aurkitu ditu Donezteben, bat ere ez Elgorriagan eta Zubietan, eta *Mariestebanbaita* (bizirik orain) Iturenen.

Iparraldean Lapurdin azaltzen da, ditugun datuen arabera honako herri hauetan: Azkainen (*Sabinabaita*, *Sabadinabaita*...), Behobian (*Artolabaita*, *Bergarabaita*...), Bidarten (*Pierrebaita*), Biriatur (*Betrikobaita*, *Frantxabaita*, *Salapiobaita*), Getarian (*Bernadettebaita*), Hiriburun (*Gurebaita*), Senperen (*Bixentebaita*, *Galtzagorribaita*, *Ganixbaita*), Urruñan (*Jatxubaita*, *Malobaita*...), Uztaritzen (*Betrikobaita*, *Portabaita*, *Urdinbaita*...) eta Ziburun (*Berruetbaita*). Etxegaraik (1926: 120-21) Donibane Lohizuneko *-baita*-dun oikonimo batzuk biltzen ditu (*Eleizalde-baita*, *Piarrño-baita*, *Urdin-baita*, *Urkixo-baita*).

Beste kontua da atzikiaren bilakaera diakronikoa zein izan den, hots, noiz hasten den agertzen eta nola joan den berretuz edo gutxituz; hemen ez dugu horrelako azterketarik egin gogo, baina, zernahi gisaz, Iñigo (1996: 429) ikus daiteke. Dena dela, erran nahi dugu lehen *-rena* zuten oikonimo batzuek gero *-baita* hartu zutela; Sunbillan, erraterako, *Arterorena* eta *Ordagorena* dokumentatzen dira 1726an, baina

egun *Arterobátta* eta *Órdagobattà* dira. *Borda* izena eransterakoan, hala ere, genitiboaz azaltzen da berriz orain: *Artéron borda*, *Órdon borda*. Datuetan ikusten da *baita*-dun izen batzuk berriak direla, atzizkia oraino ere emankorra delako frogatzen.

3.7. *-eta*

Toponimian milaka aldiz agertzen zaigun atzizki ezagun hau oikonimian ere opatzen dugu batzuetan: *Adameta* (Sara), *Altsueta* (Sunbilla), *Bastagilleta*, *Tolareta* (Lesaka), *Gerezieta* (Beruete), *Gorostieta* (Atallu), *Harotxeta* (Sara), *Harrieta*, *Kurutxeta* (Donostiri), *Lakoizketa* (Narbarte; *Lacuizqueta* 1727an), *Madaritxeta* (Luzaide) eta abar.

3.8. *-(t)egi*

Zenbaitetan *-(t)egi* atzizkia kausitzen dugu, antroponimo bati, lanbide izen bati, edo beste zerbaiti erantsirik: *Aldaitegia* (Etxalar, Ituren), *Amarrendegia* (Ezkuerra), *Andrestegia* (Sara), *Apeztegia* (Beruete, Etxalar, Irisarri, Ituren, Luzaide...), *Ahoztegia* (Arboti-Zohota), *Hargindegia* (Irisarri), *Irategi* (Leitza, *Yrattegui* 1726an), *Jaundegia* (Leitza; *Jaundeguia* 1726an), *Lizundegia* (Amaiur; *Lizundeguia* 1726an), *Lohitegia* (Amendüze-Unaso), *Medikutegia* (Sara), *Ofizialdegia* (Ainhize-Monjolose), *Paskualdegia* (Elgorriaga), *Pillotegi* (*Pillóti*, Lesaka; *Pillotegui* 1607an), *Txokotegia* (Elgorriaga; honek lekuari egiten dio erreferentzia. Ikus Iñigo [1996: 494]), *Xarlextegia* (Irisarri) eta beste.

Ohikoa da *Sutegia* oikonimoa (Arruazu, Beruete, Zugarramurdi; Elgorriagan 1774an ageri da); Goizuetan *Sutegizar* (*Xutéixár*) dago. Berueten, Imanol Rekon-dok dioskunez, herriarena da etxe hau; ijitoei eta uzten zaie, gaua non eman izan dezaten. Etxegarairen arabera (1926: 115) “zuarozkintzako lantegiari” erraten zaio *Sutegi*: autore honek, bildu ditugunez landara, Elizondoko, Lekarozko eta Urdazubiko *Sutegia* eta Iruritako *Suteigañea* aipatzen ditu.

3.9. *Etxea*

Izen hau duten oikonimo ohiko batzuk aski desitxuraturik daude gaur egun: *Artxea* (Amaiur, *Arrechea* 1726an; Berroeta, *Arrachea* 1727), *Barrantxeara* (Amaiur, Arizkun; lehen herrikoa *Barrenechea* zen 1726an), *Barrantxegaraia* (*Barrenechegaraia* 1727an), *Barrentxia* (*Barrenechea* dokumentatua oraindik 1888an; Elgorriaga), *Bekitxea* (*Becoechea* 1726-27an, Goizueta), *Bekotxia* (< *Bekoetxea*, Beintza, Zubieta), *Berekotxia* (< *Bekoetxea*, Erratzu), *Dolatxea* (< *Dolareetxea*, Arizkun), *Gañikutxia* (< *Gainekoetxea*, Aniz), *Goikitxea* (*Goicoechea* 1726-27an, Goizueta), *Gontxea* (< *Goienetxea*, Arizkun, Azpillueta), *Guantxea* (Etxalar, Zugarramurdi, *Goienetxeatik*), *Karakotxia*, *Karakotxea* (< *Garaikoetxea*, Erratzu, Labaien, Lekaroz, Oitz), *Kokotxia* (< *Goikoetxea*, Aniz, Oitz, Zubieta... Bigarren herrikoa *Cocoechea* zen 1726an), *Mingotxia* (< *Bengoetxea*, Beintza), *Pekotxia* (Anhauze), *Tolantxea* (Berroeta, *Tornalechea* 1727an) eta abar.

Etxea batzuetan nagusiaren izenari, deiturari edo lanbide izenari itsasten zaio, jabeago genitiboren bidez: *Apezaan itxa*, *Kaxkaloan itxa* (Arruazu), *Apezan itxe*, *Arro-*

xan itxe (Lakuntza), *Apézanitxia*, *Arótzan itxia* (Zubieta), *Árgiñen itxja* (Etxaleku), *Arótzantxia* (Saldias), *Ezpóndain étxeà*, *Garridoín étxeà* (Zilbeti), *Pédron itxe* (Golaratz), *Sakristau zaarraan etxje* (Etxarri Aranatz)... Zenbait aldiz lotura zuzenekoa da (ikus beheitixeago).

Beste askotan kokalekua adierazten duen izen edo izenlagun batekin ageri da: *Aldakoetxea* (Ainhize-Monjolose), *Arakoetxea* (Atondo), *Azpikoetxea* (Sunbilla; herrriaren azpiko aldean dago. Igoan 1726an *Azpicoechea* ageri da), *Barrenetxea* (Amaiur, Beruete, Elgorriaga, Lesaka, Oskotz, Zugarramurdi; herrira iritsi eta lehenbiziko etxea da Berueteakoa, denetan beherenekoa), *Bazterretxe* (Etxalar), *Bazterretxea* (Zugarramurdi), *Bekoetxea* (Goizueta, Sara; lehenekoa herria igarota dago, Hernani aldera), *Bengoetxea*, *Berekoetxea*, *Beheretxea* (Sara), *Berekoetxea* (Erratzu), *Gainekoetxea* (Sara), *Garaikoetxea* (Etxalar, Erratzu), *Gibelekoetxea* (*Guibelecoechea*, Gorrontz-Olano, 1727; cf. *Aurrekoetxea*), *Goienetxea* (Luzaide, Sara, Zugarramurdi; lehen herriko etxea “frango gora” dago, erran digutenez. Zugarramurdikoa aldapan gora dagoen etxea da, elizaren parean ia), *Goietxea* (Etxalar, Igantzi, Sara, Sunbilla), *Goitikoetxea* (Artika), *Goikoetxea* (Beruete, Goizueta; bigarren herrikoa aski goian dago, nahiz badiren beste etxe batzuk gorago, beharbada berriagoak), *Urrutikoetxea* (*Urruticoechea*, Oskotz [1616, Ih.p., 4 eta 1727]; *Urrutia*, *Urrutea* auzoak ugariak dira Nafarroan —Urzainkin dugu bat, erraterako— eta beti ubideaz, erreka edo ibaiaz beste aldean dauden auzoak dira).

Bestelakoei ere erusten zaie “etxea”: *Arronetxea* (Lekaroz, *Arróntxia* orain, *Arroetxea* 1727an), *Auzoetxea* (Oteitza Antsoain, udaletxea), *Auzetxea* (Errazkin), *Ballekoetxea* (Baztan, ibar osokoa ≠ *Errikoetxea*, herri bakoitzekoa), *Bordakoetxea* (Zugarramurdiko plazan dagoen etxe handia da), *Erreboteetxea* (Irurita, Etxegarai 1926: 115), *Errikoetxea* (Aurizperri, Beruete, Errazkin, Goizueta, Igantzi, Ituren, Lakuntza, Zugarramurdi... Iruritakoa 1727an ageri da), *Herrikoetxea* (Luzaide), *Geliotxea* (Ituren), *Iturrikoetxea* (Etxaleku, Lesaka), *Labetxea* (Donamaria, 1726), *Landakoetxea* (Sunbilla), *Larretxea* (Lekaroz), *Ualdetxea* (Etxalar) eta abar.

Etxea handia, txikia, berria, zaharra, luzea den edo beste ezaugarri nabarmen bat duen ere maiz zehazten da oikonimoan: *Etxaundia* (Etxaleku, Luzaide, Zugarramurdi), *Etxatxiki*, *Etxetxiki* (Arruazu, Leitza, Zubieta), *Etxeberria* (Berroeta, Elgorriaga, Etxalar, Igantzi, Ituren, Lesaka, Oskoz, Sunbilla...), *Etxezar* (Arruazu, Igantzi), *Etxezarrea* (Saldias), *Etxebertzea* (Amaiur, Etxalar, Irisarri, Lekaroz, Orabidea), *Etxeluzea* (Berroeta, Lesaka), *Etxeparea* (Amaiur, *Echaparea* 1726an; Irisarri), *Etxetoa* (Irisarri, Lekaroz, Orabidea, Oskotz), *Etxetxoa* (Saldias), *Etxetxutea* (Zugarramurdi, *Echchutea* 1726an, *Etxutea* orain), *Etxaxuria* (Etxalar), *Etxezuria* (Amaiur; *Echezuria* 1726an)...

Batzuetan *etxe* izena aitzinean nahiz giblean agertzen da, antzeko balioarekin: *Etxabere* (Arizkun, 1726) / *Berekoetxea*, *Beheretxea* (Sara); *Etxebertzea* (Amaiur, Ituren, Lekaroz, Irisarri, Orabidea) / *Bertzetxea*² (*Berzeechea* Lizason 1727an, *Bertzítza* Beuntzan, *Bertzétxja* Arnegin, *Bertítzia* Iturenen); *Etxegaraia* (Arizkun, Irisarri) / *Garaikoetxea* (Erratzu); *Etxebarnea* (Beruete, Irisarri) / *Barrenetxea* (Elgorriaga); *Etxegoiena* (Irisarri) / *Goienetxea* (Irisarri, Luzaide) eta beste.

² *Etxeberria*-ren antzeko adiera du; honetaz ikus Iñigo (1996: 513, 520).

3.10. Jabego genitiboa

Oikonimoetan gehien aurkitzen dugun bukaera *-(a)rena*, *-(a)renea* edo *-enea* da. Dudarik ez dago hemen genitiboaren hondarkiaren aurrean gaudela, eta hiru aldaera horiek elkarrekin estuki loturik daudela. Jatorrizko *-(a)rena*-ren azpian *-(a)ren etxea* dago, Sarako *Erretorarenea* / *Erretorainetxea*-n eta bestetan ikus daitekeenez. Goizuetan XVIII-XIX. mendeetan azaltzen zen bukaerako *-a* hori (Hernandorena 1978) gehienetan galdu egin da, Euskal Herriko beste toki batzuetan agitu den bezala. Errate baterako, XVII. mendean aurkitzen dugun *Zabaletarena* oikonimoa *Zabaletaenea* da XVIII eta XIX.ean, eta *Zabàltené* egun; *Lubienea* XVIII-XIX. mendeetan, *Lùiné* orain, *Franciscochonea* XVIII-XIX. mendeetan, *Frantxìskené* orain, *Pasqualluzene* 1726-27an, *Pascual-acenea* XIX.ean, *Paskòltzené* orain. Artikulua, halere, ez da kasu guztietan galdu: *Barbàreneá*, *Goikìtxeá* eta abar.

Genitiboaren hondarkiak bilakaera desberdinak izan ditu, herriaren arabera: *-arena* (*Sastrearena*, Garralda, Orbaizeta), *-ena* (*Xubienea*, Garraldan), *-ina* (*Kondeina*, Hiriberri), *-oina* (*Xubròina*, Garaioa)... Aezkoan (Camino 1997), *-enea* (*Alonsoenea*, *Androtenea*, *Ernautenea*), *-renea* (*Agedarenea*), *-inea* (*Anaenea*)... Aurizperrin ([-éněa], [-íněa] segur aski), *-ené* edo *-ené*: (*Mittoné*, *Plàzené*): Berueten, *-ana* (*Màisterrána*) Espartza Zaraitzun, *-énja*, *-nja* (*Domikénja*, *Ernatónja*, *Julínja*, *Màrimigelénja*, *Mikelénja*, *Txurdánja*, *Zapeteñénja*...) Etxalekun, *-ení* (*Juaní*, *Lòpení* < *Loperena* 1578an [HA.p., 4], baina *Lòpe:nekoá*) Goldaratzen, *-(e)njé* (*Angèlenjé*, *Argñénjé*...), *-añá* (*Emáañá* < *emagin*) Lakuntzan, *-(e)nia* (*Adámenià*, *Barbérenià*, *Mitxelènià*, *Petrinià*) Lesakan, *-ainja* (*Argináinja*, *Lasarráinja*), *-enja* (*Xapitelénja*), *-inja* (*Putikóinja*, *Ttippitóinja*) Luzaiden, *-aña* (*Bartolóna*, *Rikárdóna*, *Paskuálanà*, *Pàtxikóña*) Mezkitzen. Ikusten den bezala, atzizkiaren bilakaera, neurri batez, oinarriaren bukaerako soinuaren arabera da.

Batzuetan izen berezia du azpian, ikusi dugun bezala: *Antonena* (Atondo), *Añeserena*, *Balentiñena* (Lete), *Beltrarena* (Otxobi), *Betrienea* (Sara), *Migeltxorena* (Eritzebeiti), *Migeltorena* (Saratsa), *Nabarkonea* (*Narkonéa*, Zugarramurdi)... Beste batzuetan deitura dago: *Erbitirena* (Saratsa), *Lazkanorena* (Eritzebeiti), *Lapitzenea* (Luzaide), *Orokietarena* (Otxobi)... Zenbait aldiz izen-deiturak daude, eta maiz erdarazko *de* preposizioa aurkitzen dugu bien artean: *Juanderrozena*, *Juandemururena*, *Juanlopezena*, *Martinsanzena* (Saratsa), *Juanperitzenea* (Etulain)... Izen-izengoitiak ere maiz kausitzen ditugu oikonimian: *Juanbeltzena* (Saratsa), *Juanestoandiarena* (Luzaide, 1765), *Juaniskoandiarena* (Itza), *Marimotzena* (Azpillkueta, 1726)... Maiz izengoitia bakarra dugu: *Atxoanea* (*Atxòané*, Beruete), *Beltxarena* (Aldaba), *Besugorena* (Ziritza, 1727), *Buruxurinea* (*Buxúinja*, Luzaide), *Galantenea* (Sara), *Gorritxorena* (Itza), *Jakaluxenea* (Luzaide), *Motzarena* (Atondo), *Niminoarena* (Arizkun, 1726) eta abar.

Zenbait aldiz lanbide izena dugu: *Harginaenea* (Sara), *Auspagin* (Leitza, *Auspaginènea* 1726an), *Illallenea* (Ituren), *Kapagillenea* (Elgorriaga, Ituren), *Merionea* (Doneztebe), *Sastrenea* (Arizkun, Ituren, Zugarramurdi), *Unainea* (Arizkun, *Unaiarena* 1726an), *Urtzallenea* (Etxalar), *Zapataginenea* (Goldaratx; *Zapatani* egun), *Zillargillenea* (Doneztebe, XVIII-XIX. mendeak)... Honetaz Etxegarai (1926: 115-17), San Martin (1997) eta Iñigo (2000) ikus daitezke. Beste batzuetan herritarren izena dago oikonimoaren oinarrian: *Amalaindarrarena* (Berriogiti), *Biurrundarrarena*

(Galar, 1727), *Etxarriarrarena* (Beraskoain, 1727), *Lasarraenea* (Luzaide), *Xubieta-rrenea* (Elgorriaga)..., edo (lehen) jabearen (jatorrizko) herriaren izena: *Guliarena* (Elkarte), *Labiorena*, *Labianorena* (Berriozar), *Oarritzena* (“Oarrichena” idatzia, Arizkun, 1726), *Taxoarena* (Artika)... Kasu hauetakoren batean deitura ere izan liteke herri izen hori.

Tarteka kokalekua da oikonimoaren sorrarazlea, eta hau aski harrigarria da, honelakoetan *-ko* espero izaten baita, edo artikulua, baina ez jabego genitiboak: *Baratzondonea* (Elgorriaga; herriaren bazter batean dago, baratzeen ondoan), *Plazanea* (Arruazu), *Plazenea* (Beruete, Ezkurra, Goizueta, Labaien; herriko plazan daude etxe hauek), *Puentene* (Goizueta; herriko zubiaren aurre-aurrean dago).

4. Oikonimoen oinarriak ikertzea

Erran dugun moduan, oikonimoetan lehen izenak, deiturak —abizenak—, izengoitiak, lanbide izenak... eta beste agertzen dira, maiz elkarrengandik bereiztea ezinezko gertatzen bada ere. Garbi samar ikusten da, halarik ere, leku genitiboaren hondarkia kokapenarekin lotua dagoela ardura (*Iturrikoa*, eman dezagun), eta edutezko genitiboarekin antroponimoak azaltzen direla, hots, etxeen garai bateko jabeen izenak (*Petrinea*, erraterako). Salbuespenak ere badira, ordea, harritzeko aukera eman digutenak (*Plazenea*, *Puentene*... Ikus aurreko puntua).

Oinarrien azterketarekin loturik dagoen gaia oikonimiaren eta dialektologiaren artean dauden harremanak ikertzea da. Hau Iñaki Caminok garbi ikusi du, eta horregatik bere tesi lan bikainean orrialde batzuk eskaini dizkio gaiari (1997: 99-110). Honela dio Aezkoako euskara bildu eta aztertu duen ikertzaile honek:

Egin dezagun jauzi bat orain etxe izenetara. Etxe izenez ari garenean, gure ihardunaren helburua ez da sistematikoak diren atzizkien arteko paralelismoak bilatzera eta ibarrik ibar alderatzera mugatzen; ahalegin txiroegia litzateke hori oikonimoen erroen banaketa geografiko asistematikoagoa kontuan har ez baleza. Ongi da etxe izenetako atalik sistematikoena diren atzizkiak geografikoki erkatzea, alderaketa dialektologikoan morfologiako atal bat gehiago balitz bezala, baina are interesgarriago deritzogu inolaz ere, kulturarekin eta izenen hautapen moduekin loturik dauden oikonimoen erroak alderatzeari, lexikoa alderatzen arituko bagina bezala iharduteari.

Caminok halako lotura bat dakusa Aezkoako oikonimoetan —oinarrietan—, eta uste du Nafarroa Garaikoetatik hurbilago daudela Zaraitzukoak baino. Bestalde, autore honen arabera “garden” ageri da Pirinioetako bi ibarretan Ipar Euskal Herriko mugaren hurbiltasunaren eragina (1997: 100). Eragin hori bera ikus daiteke, baita ere, Luzaideko etxe izendegian. Hemen, adibidez, Frantziako hirietan oinarritutako *Bordelea* eta *Parisea* ditugu, mugakide diren *Arnegi* eta *Lasa* herri izenetan oinarritutako *Arnegizarrea* eta *Lasarraenea*-rekin batean. Dena dela, *Bartzelona* ere badago, bai eta *Granada* ere; hondarreko honek erreferentzia Andaluziako hiriri egiten dion ez da segurua, baina bai egiantzekoa.

5. Izen bereko etxeen bereizketa

Izen bereko bi etxe bereizteko bide bat baino gehiago daude. Normalean etxe bateko seme edo alaba batek beste etxe bat eraikitzen duenean *-berri* eransten zaio habia berriaren izenari eta, bereizte aldera, *-zarra* eraikuntza zaharrarenari. Batzuetan oikonimo zaharrak ez darama gehigarririk, baina bai berriak, edo alderantziz: *Antoneneberri / Antonenezarra* (Errazkin), *Apezenea / Apezeneberria* (Ituren), *Bidondoa / Bidondoxaharrea* (Luzaide; bigarren hau eroria dago), *Isaberrizarra / Isaberriberria* (Igantzi), *Iñatea / Iñateberria* (Beintza), *Martineneberria / Martinenezarra* (Arizkun)... Bereizketa bera egiteko *etxeberria* ere ibili izan da: *Agerrea / Agerretxeberria* (Igantzi), *Arretxea / Arretxeberria* (Etxalar), *Eiherazabalea / Eiherazabaletxeberria* (Irisarri).

Kokalekuaren arabera ere bereizten dira etxeak eta baserriak (ikus gorago *etxe* izen oikonimikoaz mintzatzean erran duguna). Kasu honetan *-garaia / -artea / -beherea, -berrea, -azpia; -gañekoa, -goikoa / -bekoa, beikoa* edo *-azpikoa; -goia / -beia; beko, peko / gaineko, goi-* eta beste ibiltzen dira: *Agerrea / Agerreberea / Agerreondoa* (Lekaroz), *Aldalurra / Aldalurberea* (Etxalar), *Apezeneagoia / Apezenebeia* (Beintza), *Argainea / Argaineberea* (Donostiri, Irisarri), *Argarate / Argarategarai* (Igantzi), *Astibiagoiko / Astibiabeiko* (Leitza), *Beko Adamenea / Goiko Adamenea* (Igantzi), *Errekaldea / Errekaldezpia / Errekaldegaraia* (Zubieta), *Etxeberria / Goietxeberria* (Igantzi), *Ezkurbideberrea / Ezkurbidegaraia* (Etxalar), *Peko Ortzesenea / Gaineko Ortzesenea* (Ondarrola, Arnegi), *Sagardibea, Sagardiberea / Sagardigaraia*³ (Ituren) eta abar.

Etxeek tamaina desberdina badute *-aundia* eta *-txikia, -ttikia, -txipia, -ttipia* ibiltzen dira normalean eta Arizkun bezalako herri batean *-itarrea, -txarra* eta *-talla* ere bai: *Artxea / Artxetxipia* (Berroeta), *Auspagin / Auspagintxiki* (Leitza), *Barrantxea* edo *Barrantxeaundia / Barrantxetxarra, Barrantxettalla* edo *Barrantxetxikia* (Arizkun), *Bidegaña / Bidegainttarrea* (Arizkun), *Etxeberria / Etxeberritikia* (Elgorriaga), *Erasoaurdi / Erasotxiki* (Errazkin), *Gogortza / Gogortzaundia* (Leitza), *Larrondoa / Larrondottipia* (Donostiri), *Latsaganea / Latsaganetikia* (Ituren), *Urto / Urtotxiki* (Leitza).⁴

Frankotan multzo desberdinetako zehaztaileak nahasten dira: *Arrosakoa / Arro-sattikia* edo *Arrosazarra* (Zubieta), *Erregenea / Erregenegaraia / Erregenetikia* (Lsaka), *Garrotxipi / Garrobere* (Igantzi) eta abar.

Bestelako bide batzuk ere ibili izan dira izen bereko etxeak bereizteko: cf. *Etxeberria / Etxeberriasoraldea / Etxeberriairia* (Ornoz, 1727), edo *Otaolabarrena / Otaolabazterra / Otaolaberri* (kale baserria) / *Otaolaerdikoa / Otaolaetxeberri* (Eibar), non *Otaola* haranaren izena den. Ibar edo auzoaren izena baserriaren izenari aurretik jarririk agertzea arrunta da, kokalekua zehazkiago adierazte aldera edo: *Urkidi-Hipolitonekoa / Hipolitonekoa* (Eibar), *Pertalax Iruin* (< **Pertalaxirigoi*en?) / *Pertalax Iribarnea* (Arizkun). Luzaiden, Satrustegiren datuen arabera, gibelean ere aurkitzen dugu: *Martiño Gaindola* eta *Martiño Gañekoleta*, eta izan ere horixe da er-

³ Dokumentazioan *Sagardibecoa* edo *Sagardi beiticoa* eta *Sagardia Goiticoa* ere ageri dira (Iñigo 1996: 542 eta 1726ko apeoa).

⁴ Nafarroatik kanpo *-txo* atzizki txikigarriaren bidez ere egin daiteke bereizketa: *Atxuri / Atxurixto* (Elgoibar, Etxegarai 1926: 104).

daraz ibiltzen den hurrenkera, baina euskaraz *Gaindola Marttinoenea* eta *Gainekolera Marttinoenea* erraten da, etxe horien beren adierazteko.

6. Oikonimoen sorburutako hartzen diren izenak: *bazter, bidea, dinda - inda, eliza, erreka, hiria, iturria, larrea, plaza, zubi...*

Oikonimo sortzaile diren izenen artean, garrantzizkoena eta zabalduena segur aski, *hiri* dugu, gutxienez Nafarroan, ditugun datuak ikusirik antzeman dakiokkeen neurrian. Izen hau, *hiri*, herrietako auzoak eta inguruak adierazteko ere biziki usaia-koa da, etxeek berezko izena duten alderdietan, eta horrelakorik ez dutenetan ere bai. Horrela ba, *Iribarren(a)* (*El barrio bajo*), *Iriarte(a)* (*El barrio medio, El barrio de medios*), *Irigoien(a)* (*El barrio alto, El barrio de arriba*) aski zabalduerik daude gurean. Herriaren ondoko eremuak adierazten dituzten *Iribazter, Iriburu, Iriondo* eta *Irigibel* ere ezagunak dira.

Izen horiek, edo batzuk behintzat, maiz aurkitzen ditugu oikonimotako: *Iribarrene*, *Iribarnea* (Aintzila, Arizkun, Berroeta, Beruete, Etxalar, Gamue, Igantzi, Irisarri, Lekaroz, Luzaide, Zubieta), *Iriarte* (Ainhize-Monjolose, Aintzila, Amendüze-Unaso, Arizkun, Berroeta, Etxalar, Irisarri, Leitza, Lekaroz, Saldias, Zubieta, Zugarramurdi; Etxegarai [1926: 103] Arraioz, Arrarats, Erratzu, Ezkurra, Garztain, Irulegi, Irurita, Oronoz eta Ostitzen ere jasotzen du), *Irigoiena* (Igantzi, Zubieta), *Irigoiena* (Arizkun, Etxalar, Irisarri, Ituren, Zugarramurdi), *Iriondo* (Aintzila, Arizkun, Etxalar, Igantzi). Normalean lehena herriaren beheko aldean egoten da, bigarrena erdialdean, hirugarrena goian eta laugarrena aldamenean.⁵ Arizkunen *Iribazterra* dago, herriaren ondoan baina kanpoan, eta *Iberria* ere bai, Karrikatik lekora; irudi du honek etorkiz *Etxeberria* edo *Salaberria*-ren antzeko adiera zuela. Zernahi gisaz, ustekabeak ere izan daitezke, inoiz *Iribarrene* (*Iribarnia*) adibidez herriaren erdialdean egon daitekeelako, Labaienen bezala, eta ez beheko aldean; Igantziko *Iriberea*, ordea, herriaren beheko aldean da, izenak adierazten duen bezala. Etxalarren *Irisarria* dugu bizirik. *Hiria*-ren adieratik franko hurbil dago, zenbait lekutan, *karrika* 'erdigunea' izena: *Karrikarte* (Irisarri), *Karrikaburua* (Ainharbe, Anhaize, Luzaide, Sara), *Karrikaburu* (Elbete), *Karrikaburuttipia* (Hazparne), *Karrikiri* (Aloze-Ziboze-Onizegaine). Inoiz *Kale* ere agertzen da: *Kalegurutzea* (Doneztebe, XVI. mendea; cf. Arrangoitzeko *Bidekurutzea*).

Eliza da herri guztietan kausitzen dugun eraikuntza (ikus Etxegarai 1926: 110-13). Honek ere oikonimo anitz sorrarazi ditu, etxea elizaren ondoan dagoelako (*Elizondoa*, Amorotze-Zokotze, Beintza, Irisarri, Sara, Zugarramurdi, *Elizaga*, Ostotz, *Elizegia*, Lekaroz), haren gaineko aldean (*Elizagarai*, Orbaizeta, 1774, A.p., 37, 2; *Elizgain*, Zubieta; berria da), azpiko aldean delako (*Elizabehere*, Aldude), hurbil delako (*Elizalde*, Arruazu, *Elizaldea*, Aurizperri, Azkarate, Berroeta, Beruete, Etxalar, Irisarri, Lekaroz, Sunbilla, Zubieta; *Elizalt*, Aloze-Ziboze-Onizegaine; *Elizari*, Artozki, 1616 [A.p., 2, 186], Jaurrieta, 1697 [Z.p., 20, 42]), elizaren aitzinean

⁵ Gavelek (1920: 58) honela dio *hiri, iri* izena aztertzean: «...on a fait remarquer que dans certains villages, tels que Lichans, plusieurs noms de maisons comportant l'élément *hiri* semblent se rapporter à la situation qu'elles occupent dans l'agglomération».

(*Elizaintzinea*, Arizkun, *Elizaizinen*a 1826an [Baztango hipotekak 1, 92 zkia., 72-73. orr.]; *Elizabelarrea*, Irisarri) edo gibelean dagoelako (*Elizaguibel*, Orontze, 1687, Z.p., 12, 10, *Elizaguibelea*, Oiategi, 1727, *Elizaguibelecoa*, Getze Galar, 1727, *Elizguibela*, Doneztebe, 1883), harako bidean (*Elizabidea*, Arnegi), edo elizaren beraren etxea delako (*Elizetxea*,⁶ Beintza, Elgorriaga, Sunbilla, Zugarramurdi; *Elizakoetxea*, Azpilkueta, 1726 eta 1826 [Baztango hipo-1, 92. zkia., 36]). Azken kasu honetan oikonimoa biziro ohikoa den *Apezetxea* edo *Apeztegia*-ren adierakidea da ("casa parroquial" Satrustegiren arabera, 1965-66: 20; ikus Etxegaraik [1926: 112] Vinsonen iritzia iruzkintzean dioena), edo iruditsua behintzat (Errazkinen biak ditugu; Leitza, berriz, *Apezenea* eta *Apezetxea*), eta ez dago arras urruti *Apezarena*, *Apezenea* (Etxaleku, Ituren, Leitza, Sunbilla...) hedatutik edo *Bikarioenea* murriztuxegotik (Ahetze, Lakuntza, Lesaka; Etxegaraik [1926: 112] Ataungo *Bikarioetxe* jasotzen du). Zugarramurdiko egungo *Elizagonea* ez da, irudi duen moduan, **Elizagoienea*-tik atera, nahiz elizaren goitiko aldean dagoen, 1726an *Elizagunea* dokumentatzen baita. Ez dugu uste XVIII. mendearen lehen laurdenerako **Elizagoienea* > *Elizagunea* pausoa egina zen, baina, zernahi dela, ez da ezinezkoa. Beintza elizaren eraikin berean *Elizetxea* (*Elitxià*) dago, elizatik hurbil *Elizondoa*, eta beste aldean, baina elizaren eraikinetik urrunkoago, *Elizaldegoia* eta *Elizaldebeia*.

Erreferentziatzat maiz herriko erreka hartzen da eta hau dela-eta ohikoak dira *Errekalde* (Goizueta), *Errekaldea* (Amendüze-Unaso, Amorotze-Zokotze, Beruete, Iragi, Irisarri, Ituren...), *Errekartea* (Amorotze-Zokotze), *Laspidea* (Ituren), *Uhaldea* (Amorotze-Zokotze, Anhauze, Irisarri), *Uhaldeberria* (Lekuine), *Ugaldea* (Atallu, Lekaroz), *Uartea* (Doneztebe), *Uhartea* (Irisarri), *Urxipia* (Zubietza) bezalako oikonimoak. Erreka eta ubide horiek gainditzeko erabiltzen diren zubiak ere oikonimo sortzaile oparo gertatu dira: *Zubialde* (Espartza Zaraitzu), *Zubialdea* (Arizkun, Ituren), *Zubiartea* (Arizkun, bi zubiren artean dago), *Zubigain* (Sunbilla), *Zubiria* (Arraioz, 1727), *Zubimusua* (Goizueta), *Zubipunta* (Erratzu), *Zubiondoa* (Etxalar, Irisarri), *Zubizargaña* (Sunbilla)... Polita da burdinazko zubi baten ondoan zegoen Luzaideko *Burdinzuha* etxearen izena (*Casa puentehierro* erdaraz; orain hondatua dago. 1726an *Burdinerreca* izeneko etxea ageri da), eta orobat herri bereko *Zuhiaundia* (*Çubiandia* 1644an, *Zubiaundi* 1770ean; Satrustegi 1968: 141 eta 1965-66: 29, hurrenez hurren).

Herrietan aurkitu ohi dugun beste oikonimo sortzailea iturria da. Hemen ere, elizaren kasuan bezalatsu, mota bateko edo besteko postposizioak agertzen dira *iturri*-rekin batean, etxearen kokagunea xehekiago zehazte aldera: *Iturrialdea* edo *Iturraldea* (Ainhize-Monjolose, Arizkun, Berroeta, Etxalar, Ituren, Labaien, Lekaroz...), *Ithurrarte*a (Irisarri), *Iturberea* (Etxalar), *Iturbidea* (Elgorriaga), *Iturburua* (Luzaide), *Iturburu* (Sunbilla), *Iturregi* (*Yturreguy*, Irurita, 1531, E.p., 1, 148), *Iturrikoetxea* (Etxaleku, Lesaka), *Iturriondoa* (Arizkun), *Iturriria* (Erratzu, 1726)... Inoiz *iturri* izena aski da, huts-hutsa, atzizkiren batekin edo leku genitiboaren laguntzarekin: *Iturria* (Beruete, Lesaka, Zugarramurdi), *Iturrieta* (Aldude), *Iturrikoa*

⁶ Larraungo Iribasen, 1726an, hau ageri da: «Juan de Arttola dueño dela Cassa Vezinal llamada Elizalde ô Elizechea».

(*Iturricoa*, Orotz-Betelun, 1613an eta 1625ean, A.p., 2, 169 eta 2-bis, 247. Egun Urritzola Arakilen dago bizirik, Etxegarai 1926: 94).

Beste erreferentzia puntu garrantzizkoa plaza da; hau bere inguruan eraiki diren etxeak izendatzeko erabiltzen da, huts-hutsa (*Plaza*, Zugarramurdi), postposizio batekin (*Plazaburua*, Arizkun), leku genitiboarekin (*Plazacoa*, Adiots eta Getze Galar, 1727) edo jabego genitiboarekin, hau bitxia bada ere edo izan behar balu ere (*Plazania*, Arruazu, *Plazene(a)*, Beruete, Goizueta, Labaien). Ezkina edo kantoiek ere oikonimoak sortzen dituzte: *Eskiñea* (*Ixkiñià*, Ituren), *Eskinakoa* (Ezkirotz, 1727), *Kantonea* (Ainhize-Monjolose), *Kantonekoa* edo *Kantorena* (Berriobeiti), *Kantorena* (Berriozar). Zoko eta bazterretan egoteak ere izena eman diezaioke etxeari: *Xokoa* (Anhauze), *Zokokoa* (Arraitza, 1727), *Bazterrekoa* (Espartza Galar, Ziritza, 1727) eta abar.

Bide, *dinda* - *inda*, *galtzada*, *gamio*, *kamioa* (< *camino*), *kaminoa* odonimoak ere oikonimo frankoren oinarrian kausitzen ditugu (ikus Etxegarai 1926: 97-98): *Bidagorria* (*Vidagorria*, Narbarte, 1727), *Bidartea* (Aldude, Anhauze, Luzaide), *Bidegainea* (Lasa), *Bidegarria* (Irisarri), *Bidondoa* (Luzaide), *Dinda* (Goldaratz, Oskotz), *Galtzada* (Elgorriaga), *Gamioa* (Arizkun, Elbete, Erratzu, Lekaroz), *Kamioa* (Ituren, Labaien), *Kaminoa* (Zugarramurdi), *Indea* (Aniz), *Inda* (Berroeta, Lekaroz), *Indartea* (Arizkun, Elgorriaga, Irisarri, Lekaroz, Orabidea), *Indaburua* (Zugarramurdi).

Nekazaritza eta abeltzaintzan garrantzi handia (izan) duten izenak ere aurkitzen ditugu etxe izenen iturritako: *babatze*, *baratze*, *berro*, *ira*, *landa*, *larrain*, *larre*, *sagardi*, *soro* eta beste: *Babatzea* (Arizkun), *Baratzezabal* (Arizkun), *Berroa*, *Berroaundia* edo *Berrobeltza*, *Berrozuria* (Arizkun), *Lakainberro* (Etxalar), *Irategi* (Leitza), *Landartea* (Anhauze), *Landaberroa* (Arizkun), *Larraldea* (Amorotze-Zokotze, Arizkun, Irisarri, Lekaroz), *Larraña* (Gamue), *Larrañekoa* (Zubieta), *Larrabazterrea* (Arizkun), *Larraburu*, *Larrakaitz* (Sunbilla), *Larrasaiets* (Etxalar), *Sagardia* (Zubieta, Zugarramurdi), *Sorhoeta* (Irisarri), *Soroa*, *Xoraxuria* (Sunbilla) eta beste.

Toponimo itxura izugarria duten izenak ere kausitzen ditugu oikonimoetan, aipatutakoez landara: *Ameztoia* (Irisarri), *Arburua* (Doneztebe, Etxalar, Zugarramurdi), *Elordi* (Azkarate), *Gaztainaldea* (Zugarramurdi, *Gastaña aldea* 1726an), *Gogortza* (Leitza), *Intxauspea* (Irisarri), *Korostartzua* (Arizkun, Lekaroz), *Istilartea* (Zugarramurdi, *Estillartea* 1726an), *Itxauburu* (Sunbilla), *Mendiburua* (Gamue), *Nabarlatzea* (Luzaide; *Navarr Olatze* 1284an. Ikus *TAV*, 2.1.8, *Nabarlaz* 1644an, Satrustegi 1968: 140), *Oianburua* (Arbona), *Zelaia* (Etxalar)... Hauetako batzuk izen bereko alderdian eraiki direlako deitzen dira horrela (ikus Caro Baroja 1974: 63); beste batzuek, berriz, kokaguneari edo eremu horretako ezaugarri nabarmen bati zor diote izena, hots, deskribatzaileak dira.

7. Etxe izenen eta deitura-izengoitien arteko harremanak

Antroponimiaren eta oikonimiaren bidegurutzean, askotan etxe izena “deitura” edo “izengoiti”-tzat ibili izan da, beste anitzetan antroponimoak oikonimoari sorrera eman dion gisan: *Sancho Ansoseme* (Ilarratz, 1605, UE.p., 39), *Mariajuan Papachena* (Garralda, 1613, A.p., 2, 169), *Martin de Beunza Sebillarena* (Beuntza, 1616, Ih. p., 4) eta abar. Luzaiden, 1726an, garbi ikusten da jende batzuek deitura oikonimotik hartzen dutela; adibidez, *Graciana de Yrazoqui* alarguna *Dorre* izeneko etxean bizi zen eta haren senar orduko hila *Pedro de Dorre* zen. Herri bereko *Echeve-*

rrri etxean (*Etxeberria* orain) *Juan de Echeverri* bizi zen garai hartan, *Granada* etxean *Juan de Granada*, *Bordel* etxean (*Bordeleá-n*) *Juan de Bordel*, *Nauarlaz* izenekoan (*Nabarlatzea-n*) *Juan de Nauarlaz*, *Martinena-n* (*Martinenea* gure egunotan) *Martin de Martinena*, etab.

Beste herrietan gauza bera gertatzen zen; Amaiurren *Pedro de Salaberri* bizi zen *Salaberria* etxean 1726an, Zugarramurdi *Juan de lapizea Lapizea-n* (*Lapitxea* egun), *Juan de Barrenechea Barrenechea-n*, *Lorenzo Vizcarrondo Vizcarrondoa-n*, *Martin de Salaberria Salaberria-n* (*Salaberria* orain), *Martin de Camino Camino berea-n* (*Kaminoa* orain; *Camino Garaya* ere bazen XVIII. mendean), *Baptista de Sansinena Sansinena-n*, *Esteban de Mendiondoa Mendiondoa-n*, *Miguel de Goyenechea Goyenechea-n*, *Miguel de Echinique Echiniquea-n* (*Etxenikea* orain)...

Ez da dudarik egungo *Barrenetxea*, *Bizkarrondo*, *Etxeberri*, *Etxenike*, *Kamino*, *Goienetxe(a)*, *Martinena*, *Nabarlatz*, *Salaberri(a)*, *Sansinena*... deiturak aipatutakoen ondorengoak direla, garai batetik aitzina izendapen horiek deituratzat finkatu baitziren. Orain deiturak, ezaguna denez, ez dira aldatzen, baina horietako anitzen oinarrian dauden oikonimo-izengoitiek oraino osagarri ona dute gure herrietan, nahiz uste izatekoa den euskararen gibelamenduarekin eta bizimodu aldaketarekin usadio hau ere arriskutan egon daitekeela. Salabururekin batean (1984: 312) erran dezakegu ohitura zaharra dela etxe bateko nagusiari etxeko izenaz deitzea eta ez bataioz eman ziotenaz. Zernahi gisaz, normalean ez da oikonimo osoa ibiltzen izengoiti horiek —antzina deitura iturri zirenak— sortzeko, nolabaiteko oinarria baizik. Gainera, izengoitian oikonimoan ageri ez den osagairen bat ere ager daiteke, atzizki hipokoristikoa, erraterako, eta palataliza daitezkeen kontsonanteak maiz bustirik aurkitzen ditugu, goitizenetan ohikoa den bezala; hain zuzen ere, oikonimoa motza denean palatalizatzea da zenbait aldiz oikonimoaren eta izengoitiaren arteko aldea, honelakorik beti ez badago ere (*Elórğa / Elórğa, Meáka / Meáka* Arizkun, Salaburu 1984: 312). Bestalde, oikonimoaren luzera eta honetan oinarritutako izengoitiarena ez da bera izaten, eta, honen ondorioz edo, azentuaren kokapena ere bana ohi da. Hona hemen adibide batzuk, izan duten bilakaezaren arabera sailkatuak:

- a) Palatalizazioak oikonimoa eta izengoitia bereiz ditzake: *Bénta* → *Béntta* (Aniz), *Índe* → *Índde* (Berroeta), *Pertaláts* → *Pertalátx* (Arizkun, Salaburu 1984: 312). Inoizka palatalizazioarekin batean bokal erortzea ere gertatzen da: *Erratxúríz* → *Erratxúttx* (ibid., 312).
- b) Genitibo hondarkiaren ezabaketa: *Antonjóinja* → *Antónjo / Antonjósa* (Ondarrola, Arnegi), *Errándenià* → *Erránddo* (Ituren), *Kanakónja* → *Kanáko* (Aniz), *Kartxótenià* → *Kartxót* (Donamaria), *Kaxáinja* → *Kaxáu* (Arnegi), *Maestráinja* → *Maéstru* (Luzaide), *Maitonéa* → *Máito*, *Martískenià* → *Martisko* (Saldias), *Matxintonéa* → *Matxínto* (Arizkun, Salaburu 1984: 312), *Mikeláinja* → *Mikeláu* (Luzaide), *Mingótzenià* → *Mingóttx* (Donamaria), *Noblerenea* → *Ñoble* (Beskoitze, Duhau 2003: 334), *Oxeténja* → *Oxét* (Arnegi), *Petrínja* → *Pétri* (Aniz), *Xabáltenià* → *Xabált* (Donamaria), *Zapatonéa* → *Xapáto* (Arizkun, Salaburu 1984: 312).
- c) Behin edo beste genitiboaren hondarkia baino gehiago ezabatzen da: *Oztabanéa* → *Ózta* (Arizkun, Salaburu 1984: 312).

- d) Genitiboaren hondarkiarekin ageri den bukaerako *-a*-ren ezabaketa: *Albinià* → *Albíne*, *Apézenià* → *Apéxenè*, *Arrósenià* → *Arróxenè* (Ituren), *Ernótenia* → *Ernóttènè* (Oitz), *Gartxénja* → *Gartxéne* (Aniz), *Jwánià* → *Jwáne* (Ituren), *Lopétenià* → *Lopéttenè* (Gaztelu), *Loprénià* → *Lopréne* (Saldias), *Lwísenià* → *Lwísne* (Zubieta), *Martínià* → *Martíne* (Saldias), *Martjórnià* → *Martjórne* (Oitz), *Otxónià* → *Otxóne* (Labaien, Saldias), *Xixtérnià* → *Xixtérne* (Ituren).
- e) Genitiboaren hondarkiarekin ezabaketa eta atzizki hipokoristikoaren gehiketa: *Arginénja* → *Argíntto* (Amaiur).
- f) Oikonimoaren azken segmentuaren ezabaketa eta, batzuetan, atzizki hipokoristikoaren gehiketa; hau oikonimoak *borda* osagaia duenean gertatzen da: *Zipuntekobórda* → *Zipúnt* (Arizkun, Salaburu 1984: 312), *Mokotikoborda* → *Mokótto* (Oitz), baina *Agerrekoborda* → *Agerrekoborda*, *Harrietakoborda* → *Harrietakoborda* (Beskoitze, Duhau 2003: 334).
- g) Oikonimoaren azken *-a*-ren edo *-ea*-ren ezabaketa. Hau edozein jatorritako izeni gertatzen zaie, baita genitiboaren hondarkia dutenei ere, gorago ikusi moduan: *Agorreta* → *Agorret* (Beskoitze, Duhau 2003: 334), *Albérruà* → *Albérrro* (Amaiur), *Arrétxia* → *Arrétxe* (Sunbilla), *Barbáñja* / *Barbájn* (Amaiur), *Batzabaléa* → *Batxábal*, *Batxabál* (Arizkun, Salaburu 1984: 312), *Bidóndwa* → *Bidóndo* / *Bidondósa*, *Bidártja* → *Bidárt* / *Bidartésa* (Luzaide), *Danbóliñià* → *Danbóliñ*, *Txéberrià* → *Txéberri* (Saldias), *Etxézarrià* → *Etxézar* (Oitz), *Garroa* → *Garro*, *Hananedérrea* → *Hananeder*, *Harrieta* → *Harriet* (Beskoitze, Duhau 2003: 334), *Hégja* → *Hégi* (Ondarrola, Arnegi), *Indartéa* → *Indárt*, *Iriertéa* → *Iriért* (Arizkun, Salaburu 1984: 312), *Ixinikja* → *Ixiniki* (Aniz), *Kamiuà* → *Kamio* (Ituren), *Kokótxja* (Aniz), *Kokótxià* (Oitz) → *Kokótx* (Aniz, Oitz), *Kortaria* → *Kortári* (Arizkun), *Máixtamattià* (< *Mariestebanbaita*) → *Máixtamattè* (Ituren), *Olásuà* → *Oláso*, *Olázarrià* → *Olázarre* (Saldias), *Ormartéa* → *Ormárt* (Arizkun, Salaburu 1984: 312), *Uhagonea* → *Uhagon*, *Uzpuruià* → *Uzpuru* (Beskoitze, Duhau 2003: 334), *Zamálla* → *Zamáil* (Aniz), *Zubildja* (< *Zubialdea*) → *Xubilde* (Ituren). Luzaideko *Maatxéta*, *Maéxta* (*Madaricheta* 1726an; *Casa Madarítx* erdaraz) kasu berezia da: etxeko jaunari *Madarítx* edo *Maatxét* erraten zaio eta etxekoandreaki *Maàtxetésa*.
- h) Beskoitzen *-tegia* atzizkia ere desager daiteke: *Xurtotegia* → *Xurto*, *Xuxutegia* → *Xuxu* (Duhau 2003: 334).
- i) Beintzan eta Labaienen genitiboaren hondarkia edo bukaerako *-a* galtzen direnean, gehienetan, *-o* aurkitzen dugu izengoitian, beti gizonekikoetan: *Arráintzenià* → *Arráintxo* (B, *Arraizenea* 1726-27an), *Béintxenià* → *Béintxo* (B, *Benchonea* 1726-27an), *Borósenià* → *Boróso* (L), *Buxíndenià* → *Buxíndo* (L), *Garáxnja* → *Garáxo* (B), *Iñárrià* → *Iñárro* (B), *Joándenià* → *Joándo* (L), *Joántenià* → *Joánto* (L), *Joántxenià* → *Joántxo* (L), *Miándenià* → *Miándo* (L), *Petriknià* → *Petriko* (B), *Pizárnià* → *Pixárro* (B), *Súttjenià* → *Xúitto* (L), *Txíspià* → *Txíspo* (L), *Xaráxià* → *Xaráxo* (L), *Xorgíñ(e)nià* → *Xorgíño* (L). Hauetako batzuen arrazoa historikoa, etimologikoa izan daiteke: *Béintxenià* (< *Benchonea*), *Joándenià* (< *Joandonea* 1726-27an, *Joandotik*), *Joántxenià* (< *Joanchonea* 1726-27an), *Petriknià* (< *Petricorena* 1599an

[ih.p., 2] eta 1726-27an), *Pizárnià* (< *Vizargorrienea*, 1726-27an), baina ez denena, jakina: *Borósenià* (*Borossenea* 1726-27an), *Garáxnià* (segur aski 1726-27ko *Gragirena* bera), *Iñárrià* (*Yñarrea* 1599an, Ih.p., 2), *Miándenià* (< *Meramendiñena*, 1726-27), *Xorgiñ(e)nià* (< **Zurgiñenea?*)... Hortaz, analogiak eragin diela pentsatu beharko dugu; bada salbuespenen bat, *-o-z* bukatzen ez den izengoitiren bat: *Iñátià* → *Iñáte* (B).

Hemendik hurbil, Iturenen, bada horrelako kasuren bat, nahiz eta bukaera ohikoa ez den: *Errándenià* → *Erránddo* (hemen etimologikoa da, oinarrian *Errando* baitago), *Katxálinià* → *Katxálo* (hemen, izatekotz ere, analogikoa izanen da bukarako *-o* hori, oinarrian *Katxalin* hipokoristikoa baitago). Saldiasen ere badira horrelakoak; arrazoia etimologikoa ohi da: *Koskórrenià* (*Coscorrena* 1709an) → *Koskórro*, *Martískenià* (*Martiscorena* 1726an) → *Martísko*... baina ez beti: *Intxúrià* (*Onchuria*, 1726) → *Intxúro*, *Zurgíñia* (*Zurgiñenea* 1726an) → *Zurgíño*.

8. Gure egunotako etxe eraiki berrien izendabideak

Gure egunotan herri euskaldunetan eraikitzen diren etxeak maiz euskarazko izen batez bataiatuak izaten dira; hau batzuetan gure tradizioarekin bat dator baina gehienetan bestelako izen “desirazko”agoak jartzen zaizkie etxeei. Anizen, erraterako, *Irigoien* deiturako familia batek eraikitako etxe berriari *Irigoienea* izena eman diote, euskal usadioaren arabera ohikoa *Irigoienenea* izanen balitz ere. Herri berean, *Iantzi* deiturako beste familia batek eginikako etxe berriari *Iantzinea* ezarri diote, oraingoan gure tradizioaren bidetik. Kontuan hartu behar da, dena dela, *Irigoienenea* ebakitzen aski zaila dela, *Iantzinea*-rekin alderatzen bada bederen; cf. Iturengo 1655eko *Joanarena*, *Juanenea* 1712an, *Juarenea* 1773an, *Joánià* egun (Iñigo 1996: 527). Tradizioaren ildoko beste izen batzuk Zubietako elizaren gaineko aldean dagoen *Elizgain* txalet berria, errotaren ondoan dagoen Beintzako *Errotondoa* eta gutrutzaren ondoan dagoen herri bereko *Gurutzonea* dira. Bestalde, Beintzan *Iñatea* etxeokoe etxe berria egin dutenean *Iñateberria* deitu dute, gure hizkuntzan ohikoa izan den bideari jarraikiz.

Gaur egun “nahizko”, “desirazko”, “maitasunezko”, “ametszko” izenak ohikoak dira eta usu *gure* izaten dute osagai: *Bethi Nahia* (Angelu), *Ene Ametsa* (Angelu), *Ene Desira* (Arrangoitze), *Gure ametsa* (Ainhoa, Angelu, Baigorri, Basusarri, Hazparne, Igantzi, Isturitze, Jatsu Lapurdi, Martxueta, Mugerre, Zubieta), *Gure atsegina* (Goizueta), *Gure desira* (Irisarri, Uharte Garazi), *Gure doia* (Angelu, Arboti-Zohota, Azkarate Baigorri, Basusarri, Donazaharre, Donibane Garazi...), *Gure etxea* (Donazaharre), *Gure nahia* (Amorotze-Zokotze, Beskoitze, Hazparne, Mithiriña...), *Nahi bezala* (Biriatu), *Nahi nuena* (Azkaine), *Nahi genduen* (Gipuzkoako Aginaga), *Nere doia* (Angelu)... Usaiakoak dira, orobat, *txoko*, *xoko*, *kaiola*, *ohantzzea* izenak beren baitan biltzen dituztenak: *Gure Txokoa* (Igantzi, Udabe), *Gure Xokoa* (Amendüze-Unaso), *Nere Xokoa* (Aiziritze), *Xoko Ona* (Ahetze, Arberatze-Zilhekoa), *Gure Kaiola* (Beruete, Igantzi, Urruña). Bakanagoak dira *egoitza* dutenak: *Egoitza* (Arrangoitze), *Gure Egoitza* (Arbona, Uharte Garazi).

Bikote eraikitzaileari edo bederen bertan bizi denari erreferentzia egiten diotenak ere badira: *Bi Anaiek* (Azkaine), *Biena* (Angelu, Arrangoitze, Getaria Lapurdi), *Bien artean* (Arrangoitze), *Gu Biena* (Ainhoa), *Gurea Da* (Arrangoitze), *Guretzat*

(Lekorne edo Makea), *Elgarrekin* (Arrangoitze, Eiheralarre), *Elkarrekin* (Zugarra-murdi), *Zuk eta Nik* (Azkaine).

Tokiaren argitasunaz mintzo zaizkigunak ere maiz kausitzen ditugu: *Argia* (Angelu), *Argi Alba* (Urruñia), *Argi Alde* (Azkaine), *Argi Eder* (Azkaine, Urruñia), *Argi Leku* (Igantzi), *Argi Lore* (Saldias), *Argi Tirrintta* (Kanbo), *Argialde* (Aniz), *Argitzea* (Arbona, Arrangoitze), *Argizabal* (Arbona), *Beti Argi* (Amendüze-Unaso), *Goiz Argi* (Ainhoa, Aiziritze, Etxalar, Igantzi), *Goiz Argirat* (Donibane Garazi), *Goizargi* (Ituren), *Itzalarisiko borda* (Elizondo)... Azkenekoan, ikus daitekeenez, *argia*-rekin batean *itzala* ere ageri da; Etxalarko *Gure Itzala*-n, berriz, bakarrik hondarrekoa dago.

Lekuaren edo etxearen edertasuna, egokitasuna, goxotasuna adierazten dutenen artean, berriz, hurrengo hauek ekar daitezke hona: *Alderdi Eder* (Igantzi), *Bizkar maitea* (Igantzi), *Emen Ongi* (Arbona), *Etxe goxo* (Etxalar), *Etxe goxoa* (Hazparne), *Etxe maite* (Etxalar), *Etxe maitea* (Aiziritze, Hazparne), *Hemen Ongi* (Arrangoitze), *Hemen ontsa* (Hazparne), *Goxo-Goxua* (Aloze-Ziboze-Onizegaine), *Lakelekua* (*Lakelekja* < *laket* + *lekua*; Pekotxetako ostatua, Luzaide. Ainhoan ere bada *Lakelekua* izeneko etxea), *Lekueder* (Igoa), *Lekuederra* (Etxalar), *Leku Eder* (Elbete, Azkaine, Igantzi, Zugarraurdi), *Lur Ederrean* (Azkaine), *Nun hobeki* (Ainhoa, Arnegi), *Toki Eder* (Ainhoa, Arizkun, Azkaine), *Toki Ona* (Amorotze-Zokotze, Angelu, Etxalar, Kanbon). Bakea ere ohikoa da oikonimo berrietan: *Bakea* (Angelu, Arboti-Zohota, Arrangoitze, Bidaxune, Bidarte, Igantzi, Ortzaize, Senpere, Urruñia...), *Bakean* (Bidarte, Donibane Garazi...), *Hemen bakean* (Basusarri), *Bake ona* (Azkaine), *Emak bakea* (Baigorri), *Gure bakea* (Urdiñarbe), *Orai bakea* (Lakarra?).

Toponimian bezala (*Mirabuenos*, *Vistabella*...) oikonimian ere usaiakoak dira *bista* edo *bixta* osagaia dutenak, hots, normalean leku goretan kokatutako etxeetatik ikusten denari erreferentzia egiten diotenak: *Bista Eder* (Amendüze-Unaso), *Bista Ederra* (Angelu), *Bixta Eder* (Ainhoa, Amendüze-Unaso, Angelu, Arnegi, Arrangoitze, Azkaine, Irisarri, Uharte Garazi...), *Bixta ederra* (Arrangoitze), *Itsaso Bista* (Arrangoitze) eta abar.

Etxea dagoen alderdia haizetsua dela erraten dutenak ere badira:⁷ *Aire Ona* (Arbona, Arrangoitze, Arruta-Sarrikota, Azkaine, Irisarri), *Airosa* (Kanbo, Urruñia), *Aize Egoa* (Angelu), *Aize Hegoa* (Haltsu), *Aizepean* (Urruñia), *Haize* (Luhuso, Mugerre), *Haize Alde* (Arrangoitze, Beskoitze), *Haize Egoan* (Azkaine), *Haize Hegoa* (Arrosa, Bidarra, Irisarri), *Haizehegoa* (Ligi-Atherei), *Haize Garbia* (Hazparne), *Haize Garbian* (Angelu), *Haize Leku* (Ainhoa), *Haize Lekua* (Arrangoitze), *Haizetxu* (Hazparne), *Lau Aizetan* (Basusarri), *Lau Haizeak* (Uharte Garazi), *Lau Haizeta* (Lekaroz), *Leku Airosa* (Baigorri), *Mendi Aire* (Azkaine), *Ortz Aizear*⁸ (Ortzaize).

Toki eguzkitsuan dagoela adierazten dutenak ere ardurakoak dira: *Agur Iduzkia* (Getaria Lapurdi), *Agur Iguzki* (Larresoro), *Eguzkialde* (Amaiur, Berroeta, Lakarra), *Iguzkialde* (Kanbo), *Eguzkialdea* (Igantzi, Ituren, Oitz), *Goizeko Iguzkiari* (Irisarri), *Iduzki Eder* (Arruta-Sarrikota), *Iduzki Sartzea* (Getaria Lapurdi), *Iduzkia* (Angelu), *Iduzkiari* (Azkaine), *Iguzkian* (Angelu, Bidarra, Uharte Garazi), *Iguzkiko etxea*

⁷ Badaiteke Ipar Euskal Herriko oikonimo batzuetan *airosa* 'alaia, bizia' izatea.

⁸ Hemen, bistan denez, izen arrunta (*haize*) eta herriaren izena (*Ortzaize*) nahasi dira, berariaz, hitz jokoa eginez.

(Ahatsa-Altzieta-Bazkazanen), *Iguzkirat* (Anhauze), *Iruzkipean* (Donibane Garazi), *Oro Iduzkian* (Angelu)... Honelakoak, dena dela, gure tradizioko izenekin nolabaiteko lotura badute; cf. Sunbillako 1726ko *Iguzkiagirre* oikonimoa eta 1625erako dokumentatzen den Etxalarko *Iguzkiagerrea*.

Urte sasoi baten izena dutenak ez dira ezezagunak: *Primadera* (Beskoitze, Hazparne, Jatsu Garazi, Lasa, Lekorne...), *Primaderako lorea* (Senpere), *Larrazkena* (Donibane Garazi, Uhartea Garazi), *Udazkena* (Kanbo). Izen “idilikoak” ere badira: *Ixilean* (Azkaine), *Jauzi kanta* (Azkaine), *Kuku kanta* (Azkaine), *Lilia* (Getaria Lapurdi), *Lorea etxea* (lehenago *Zubipunta* deitua, Iruñea; eraitsi egin zuten), *Loretzkoa* (Aldude), *Paraiso* (Oiartzun), *Ttiunta* (Izpura), *Txori Toki* (Igantzi), *Udako lorea* (Senpere), *Xori* (Bastida), *Xori kanta* (Ahetze, Arrangoitze), *Xori kantu* (Donibane Garazi), *Xori kantua* (Uztaritze), *Xoriaak kantuz* (Ahetze), *Xoriekin* (Arruta-Sarrikota, Senpere, Zuraide).

Egungo euskal oikonimia berriaren beste joera bat, Hegoaldean behintzat, etxea egin dutenen deituren nolabaiteko batuketatik atera diren etxe izenak sortzea da: *Bere-Lain* (Bereau & Etulain), *Estebetxea* (Santesteban & Telletxea, Zubieta), *Urzamendi* (Urtzainki & Mendizabal; Arruazu), *Iriar-Mendi* (Iriarte & Mendiola, Goñi)⁹... Behin edo beste etxearen izena jabearen deituraren itzulpena da: *Elur-Etxea* (Goldaratz; nagusia *Miguel Nieve* da, Imotz eta Basaburuko telefono gidaren arabera).

Zenbait aldiz kokaguneari egiten diote erreferentzia: *Muga Alde* (Arnegi), *Mendi Alde*, *Mendigain* (Igantzi), *Goialdea*, *Mendialdea* (Ituren), *Ameztialde* (Zubieta), *Saraldea* (Zugarramurdi; Sarako bidean dago)... Beste batzuetan etxe berriak eraikia izan den aurkintzaren izena hartzen du, gure tradizioko oikonimo anitzek bezala: *Larrexar* (Ituren), *Muñagain* (Arruazu); Saldiasiko *Urtasetxea* berria da eta *Urtasa* izeneko alderdian eraikia izanari zor dio izena.

9. Etxe izenen arautzea

Gauza ezaguna da oikonimian, toponimian bezala, egungo aldaerak sarri asko itxuragabeturik egoten direla, izan dadin euskara galdu eta euskal izenak erdaldunendako ebakigaitz gertatzen zirelako, izan dadin izen horiek euskal hizkera arrunteko tokian tokiko gertakarien eragina nozitu dutelako. Edozein modutan batak eta besteak, hau da, euskara galtzeak eta gordetzeak, biziki egoera desberdinak sorrarazi dituzte, modu banataraz epaitu eta aztertu behar direnak. Etxe baten izen araututako zer hartzen den erabakitzeke orduan oso garrantzitsua ohi den aldaera baten historia —noizdanikakoa eta noiz artekoa— erabat erregela desberdinez neurtu beharko dugu, demagun, Elortzibarren eta Baztanen, muturreko bi adibide paratzeagatik.

Herri euskaldunetan, maiz —hemen alde handiak daude, tokien arabera, eta azentuak garrantzi izugarria izan du— bizirik dauden etxe izenak pittin bat, franko edo zeharo desitxuratuak daude, eta dokumentaziorik gabe askotan zaila ohi da edo are ezinezkoa oinarrian zer dagoen erratea, hots, oikonimoa arautzea edo etimologia aztertzea; cf. adibidez, Goizuetako *Pasqualluzenea* (1726-27), *Pas-*

⁹ Etxearen jabeak, Goñiko adineko bikote batek erran zigunez, donostiarrak dira.

cual-acenea (XIX. mendea), *Paskòltzené* (orain) edo Iturengo *Sastrerena* (1606), *Sastrearena* (1612), *Sastrenea* (1773), *Sasterrenea* (1781), *Sisterenea* (1911), *Xixtérnià* (egun) (Iñigo 1996). Oikonimoak arautzean ibiltzen diren irizpideen artean, bada bat gure irudiz ezin baztertzuzkoa dena: oinarria argi eman beharra da, antroponimoa, lanbide izena edo dena delakoa osorik sartuz; atzizkia ere, aspaldiko formetara itzuli gabe, modu normalizatuan eman behar da. Gai honetaz ikus Gorrotxategi & Salaberri (2000: 36-38).

10. Izen aldaketa

Gehienetan jabe aldaketarekin batean gertatzen da etxe izenarena ere, lehen modu batera deitzen zen etxea nagusi berriaren izenaz ordezkatzeko hasten denean. Prozesua luzeagoa edo laburragoa izan daiteke; izen berriak belaunaldi pare batean erabat ahantzazaraz dezake zaharra, baina galtze abiadura ez da kasu guztietan bera, eta aldeak izaten dira oikonimo batetik bestera.

Luzaiden *Gaiñeko Muskerarena* → *Paulinoenea* aldaketa jabe berriaren izenari zor zaio; oraindik ere ezaguna den *Ardandegia* oikonimoa —badirudi bertan ardoa saltzen zela— *Altzonenea* bilakatu da euskaraz (*Casa Alzón* erdaraz) etxearen oraingo jabearen *Alzón* deituragatik. Era berean, lehengo *Gauxoria* —irudi du bertan lehen besta egiten zela— *Ariasenea* (*Casa Arias* erdaraz) da egun, azken jabearen deitura *Arias* baitzen. Bide beretik, oraingo *Arrosagarainea*-k Luzaide aldean aski hedaturik dagoen *Arrosaganai* abizenean du oinarri; lehen, erran digutenez, *Lilidoenea* zen. Herri honetako oikonimoen beste aldaketa batzuk hauek dira: *Agiarreena* → *Eskribenteenea*, *Arginaenezaharra* (*Argindinezaharra*) → *Arroioenea* (*Arroyo* deituragatik), *Beñatenea* → *Berrokaleña* (*Berrocal* abizena), *Beotxainaenea* → *Xatanenea*, *Irauzketa* (*Irauzqueta* 1284an ageri da; ikus *TAV*, 2.1.8) → *Etxepareenea*, *Irisarreena* → *Casa el Santico* (sakristau kanpotarra bizi zen hemen), *Jauregiberria* → *Rafaelenea* (*Rafael* zen azkeneko jabearen izena), *Jauregia* → *Pedrolapitzenea* (*Pedro* da jabearen izena; *Lapitz* Gaiñola auzoko *Lapitzenea* etxean sortua delako erraten zaio), *Kloskeroenea* → *Praxedesenea* (bertan *Práxedes* izeneko bat bizi zelako), *Koxinenea* → *Goñinea* (*Goñi* azkeneko jabearen deitura da), *Manuelenea* → *Larrokaenea* (*Larroca* deitura), *Mari-maitenea* (*Mamiténja*) → *Peiomoxoenea* (bertan *Moxoenea*-n sortutako *Peio* bizi zelako), *Pramuñoenea* → *Toribioenea* (*Toribio*, hondarreko nagusiaren izena).

Beste izen batzuk berriak dira, eta aitzineko izenen aztarna erabat galarazi dute: *Ferranenea* (*Ferrán* deituratik), *Inozenteenea* (*Inocente* izenetik), *Juanitoenea* (*Juanito* azken jabearen izena zen), *Luisenea* (*Luis* nagusiaren izenetik), *Martzelinoenea* (*Martzelino*, jabearen izenetik), *Maurizioenea* (*Maurizio*, jabearen izenetik), *Pedro-marinea* (*Pedro Mari* izenetik), *Sanbatiztenea* (*Sanbatizt*, alegia, *Jean-Baptiste* jabearen izenetik). Beste herrietan ere antzeko aldaketak gertatu dirateke, baina honen berri eman ahal izateko tokia ongi ezagutu behar da eta dokumentazioa sakonki ikertu. Bukatzeko erran nahi dugu ukitu ditugun puntu gehienek monografia bana behar luketela, anitz baita oraindik aztertzeko dagoena.

Laburdurak

A.p.: Aurizko protokoloak.

E.p.: Elizondoko protokoloak.

Ih.p.: Ihabengo protokoloak.
 HA.p.: Hiriberri Arakilgo protokoloak.
 TAV: Mitxelena (1964).
 UE.p.: Uharte Eguesibarko protokoloak.
 Z.p.: Zaraitzuko protokoloak.

Informatzaile eta iturriak

Aezkoa: Camino (1997).
 Amaiur: Juani Garmendia eta Paskual Rekalde.
 Aniz: Aitor Azkarate.
 Araitz eta Betelu: herriotako udalek prestatutako telefono eta etxe izenen zerrenda.
 Arizkun: Salaburu (1984), Ana Iriarte, Edurne Biguria.
 Arnegi: Peio Kamino.
 Arruazu: Enneko Ganboa, Gorka Ovejero.
 Aurizberri: Barandiaran (1973).
 Baztan (1726-1727): Ondarra (1984) eta Inventarios del Reino de Navarra.
 Beintza-Labaien: Edurne eta Izaskun Bertiz.
 Bera: Obie (1989) eta Gorka Zelaieta.
 Berroeta: Iñaki Sanzberro.
 Beruete: Imanol Rekondo.
 Donostiri: Barandiaran (1974).
 Elbete, Elizondo, Orabidea: Juan Mari Legarrea.
 Erratzu: Itziar Barberena eta Nuria Mendiburu.
 Errazkin: Aleman (datarik gabe).
 Espartza Zaraitzu: Jacinto Ramirez Barberena.
 Etxalar: Apezetxea (1985).
 Etxaleku: Pedro Aleman.
 Etxarri Aranatz: Ainhoa Barandalla, Mikel Mundiñano.
 Ezkurra: Jon Mariezkurrena.
 Gamue: Louis Xuri.
 Goizueta: Hernandorena (1978) eta Juan Joxe Zubiri.
 Goldaratz: Manuel Olaetxea.
 Igantzi: Idoia Bereau.
 Imotz eta Basaburua: Imotz eta Basaburuko Udaletako Euskara Zerbitzua (1997).
 Iruñerria (datarik ez duten lekukotasunak): Jimeno (1990, 1992).
 Lakuntza: Ione Areta, Ainara Domínguez, Saioa Uribeetxebarria.
 Leitza: Jaione Alduntzin, Yolanda de Carlos, Bego Zestau, Maider Iriarte.
 Lekaroz: Agurtzane Obregozo.
 Lesaka: Ariztegi (1999), Aitziber Iratzoki, Iker Bidarte, O. Ramos.
 Luzaide: Peio Kamino.
 Malerreka (Doneztebe, Elgorriaga, Ituren, Zubieta): Iñigo (1996) eta Iñigo, ahozko adierazpena.
 Mezkiritz: Marcos Saragueta.

Oitz: Mainer Goñi.
 Oskotz: Idoia Gartzaron.
 Pasaia: Elortegi (1992).
 Saldias: Begoña Mitxeo.
 Sara: Barandiaran (1974b).
 Sunbilla: Miren Hernandorena.
 Zilbeti: J. M. Iribarren eta F. Olondriz.
 Zugarramurdi: Ainhoa Iriarte.

Bestalde, 1726 edo 1727 data daramaten lekukotasun gehien-gehienak Nafarroako Artxibo Orokorretik atereak dira, "Inventarios del Reino de Navarra", Estatistika Saila, apeak.

Bibliografia

- Aleman, J. M. (datarik gabe): *Errazkin 1997-98*.
- Apezetxea, P., 1985, "Etxalarko etxe eta baserrien izenak (1625-1983)", *FLV* 45, 183-203.
- Ariztegi, J. M., 1999, "Casas antiguas de la Villa de Lesaka", *Bidasoa Ikerketa Zentroaren Koadernoak* 2, 132-83.
- Barandiaran, J. M., 1973, "Pueblo de Aurizpeñi (Espinal). Los establecimientos humanos y las condiciones naturales", in *Obras Completas* III, 255-72, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.
- , 1974, "Rasgos de la vida popular de Dohozti", *Obras Completas* IV, 17-104.
- , 1974b, "Bosquejo etnográfico de Sara", in *Obras Completas* IV, 247-511.
- Camino, I., 1997, *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Caro Baroja, J., 1974, *Estudios vascos IV. De la vida rural vasca*, Txertoa, Donostia, bigarren argitaraldia.
- Duhau, H., 2003, *Hasian hasi. Beskoitzeko euskara (Beskoitzeko heskuara)*, Euskal Kultur Erakundea & Beskoitze, Donibane Lohizune.
- Elortegi, A., 1992, *Pasaia Toponimia*, Onomasticon Vasconiae 8, Euskaltzaindia, Donostia.
- Etxegarai, B., 1926, "Euskal Erriko etxên izenak", *Euskera* 7 (3-4. zkiak.), 84-123.
- Euskaltzaindia, 1987, *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak-I (Eraskina)*, Bilbo.
- Gavel, H., 1969 [1920], *Éléments de phonétique basque*, *RIEV* 12, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.
- Gorrotxategi, M. & Salaberri, P., 2000, "Toponimia txikia arautzeko irizpideak", *Euskera* 45, 1-42.
- Hernandorena, V., 1978, "Goizueta'ko etxe eta baserri'en izenak: 1616 urtetik - 1925'ño", *CEEN* 10, 75-90.
- Imotz eta Basaburuko Udaletako Euskara Zerbitzua, 1997, *Basaburua Imotz. Telefono gida-1997*, Imotz eta Basaburuko Udalak.
- Intzagarai, E., 1926, "Etxegarai'tar Bonifazio euskaltzain berri jaunaren itzaldiari Erramon Intzagarai euskaltzain jaunak egin zion erantzumena", *Euskera* 7 (3-4. zkiak.), 124-35.
- Iñigo, A., 1996, *Toponómica histórica del valle de Santesteban de Lerín*, Nafarroako Gobernua, Lizarra.
- , 2000, "Nombres de oficio en la oiconimia navarra", *FLV* 83, 139-49.

- Iriarte, A., 1997, "Arizkungo etxe izenak", lan argitaragabea.
- Jimeno Jurío, J. M^a., 1990, *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Cendea de Iza*, Onomasticon Vasconiae 6, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 1992, *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Cendea de Ansoáin*, Onomasticon Vasconiae 9, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 1997, *Navarra. Historia del euskera*, Txalaparta, Tafalla.
- & Salaberri, P., 1994, *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Pamplona / Iruña*, Onomasticon Vasconiae 12, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 1998, *Artajona. Toponimia vasca / Artaxoa. Euskal toponimia*, Altaffaylla Kultur Taldea & Nafarroako Gobernu eta Sociedad de Corralizas y Electra de Artajona, Tafalla.
- Mariezkurrena, J.: *Ezcurrako oikonimia*, argitaragabeko lana.
- Mitxelena, K., 1964, *Textos arcaicos vascos*, Minotauro, Madril.
- Obie, 1989, *Bera Lurraldeko Mapa. Bera udal mugapearen ondare eta leku izenak*.
- Ondarra, F., 1984, "Apeo de Baztan (1726-1727)", *CEEN* 44, 5-47.
- Pyrénées-Atlantiques (avril 1988). Annuaire officiel des abonnés au téléphone.
- Salaberri, P., 1994, *Eslaba aldeko euskararen azterketa toponimiaren bidez*, Onomasticon Vasconiae 11, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Salaburu, P., 1984, *Arau fonologikoak. Hizkuntza teoria eta baztango euskalkia: fonetika eta fonologia (II)*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.
- San Martín, J., 1997, *Ofizio eta tituludun etxe izenak Hondarribian; Bidasoako Ikaskuntzen Aldizkaria* 15, separata.
- Satrustegi, J. M^a., 1961, "Aportación al estudio de la onomástica tradicional vasca", *Euskera* 6, 209-29.
- , 1965-66, "Las casas de Valcarlos", *Anuario de Eusko-Folklore*, 21. alea, 13-34.
- , 1968, "Las casas de Valcarlos", *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 24, 1. eta 2. koadernoak, 120-45.
- Trask, R. L., 1997, *The History of Basque*, Routledge, London and New York.
- Vinson, J., 1909, "Importance des noms topographiques, lieux-dits, etc., pour l'étude de la langue basque", *RIEV* 3, 349-56.